Univerzita Palackého v Olomouci

UNIVERSITATIS PALACKIANAE OLOMUCENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA

Philologica 2023

UCRAINICA X

SOUČASNÁ UKRAJINISTIKA
PROBLÉMY JAZYKA, LITERATURY A KULTURY

Sborník příspěvků

Univerzita Palackého v Olomouci

OLOMOUC 2023

Redakční rada: prof. Alla Arkhanhelska, DrSc. (předsedkyně)

Prof. Anatolij Zahnitko, DrSc. (čl. kor. NAVU)

prof. Ludmila Stěpanova, CSc.

doc. Halyna Siuta, DrSc.

prof. Nadiia Balandina., DrSc.

prof. Oleh Tyshchenko, DrSc.

prof. Olena Levchenko, DrSc.

doc. Liudmyla Tarnashynska, DrSc.

doc. Oksana Taran, CSc.

Mgr. Uljana Cholodová, Ph.D.

Mgr. Radana Merzová, Ph.D.

Za obsah, jazykovou a stylistickou správnost odpovídají autoři příspěvků.

Sborník vznikl za spolupráce se zahraničními partnery Univerzity Palackého, kterými jsou:

Institut pro ukrajinský jazyk Národní Akademie věd Ukrajiny
Institut pro ukrajinskou literaturu Tarase Ševčenka Národní akademie věd Ukrajiny a
Národní univerzita Lvovská Polytechnika

1. vydání

Editor © Alla Arkhanhelská, Radana Merzová, Uljana Cholodová, 2023

Univerzita Palackého v Olomouci, 2023

DOI: 10.5507/ff.23.24462950
ISBN 978-80-244-6295-0 (online: iPDF)
ISSN 0231-634X

Ucrainica X
Alla Arkhanhelská, Radana Merzová, Uljana Cholodová

Odpovědný redaktor Otakar Loutocký
Návrh obálky Jiří Jurečka
Sazba Radana Merzová

Publikace neprošla jazykovou korekturou ve vydavatelství.

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
vydavatelstvi.upol.cz
1. vydání
Olomouc 2023

DOI: 10.5507/ff.23.24462950
ISBN 978-80-244-6295-0 (online: iPDF)
VUP 2023/0121

Neprodejná publikace

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 9

Лексикологія, Лексикографія, Теорія номінації 11

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ЧИННИКИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРОПРІАЛЬНОГО ЛАНДШАФТУ МІСТА XXI ст.
Олег Белей 12

УКРАЇНСЬКІ НАЗВИ СПОРУД, УТВОРЕНІ ВІД ОСНОВИ *БУД-*, ТА ЇХ ЗАХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ ПАРАЛЕЛІ
Пашкова Надія 19

ВЛАСНІ НАЗВИ СУЗІР'ЇВ: СЛОВОТВІР І ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
Торчинський Михайло 25

КОЛЬОРАТИВНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МІЛІТІПСЕВДОНІМІКОНІ (НА ПРИКЛАДІ БОЙОВИХ ПОЗИВНИХ ВОЇНІВ ОУН-УПА)
Калініченко Віра 31

СВЯТКУВАННЯ ПЕРШОЇ РІЧНИЦІ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ В СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: НОМІНАЦІЯ ТА НАРОДНІ ВІРУВАННЯ
Тищенко Тетяна 36

«НЕКОТОРЫЕ СЛОВА Я ПОМНЮ ИЗ ТОГО СЛОВАРЯ…»: АРҐОТИЗМИ В ОДНОМУ ЛИСТІ XIX СТ.
Редько Євген 42

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯВИЩА ПОЛІЛЕКСІЇ В ТЕРМІНОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ
Васецька Оксана Іванівна 47

ПРОЦЕСИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ТА ЕКСТЕНСИФІКАЦІЇ В ІСТОРІЇ ФЕМІНІТИВІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ....
Брус Марія 54

ВПЛИВ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ
Олена Синчак 63

ФЕМІННА ПЕРИФРАЗА: КОХАНІ ЖІНКИ ІВАНА ФРАНКА
Космеда Тетяна 71

Фразеологія, Фразеографія, Жанрово-стилістичний аспект дослідження мови і мовлення 78

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ЧИСЛОВИМ КОМПОНЕНТОМ *НУЛЬ* В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТА АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ
Радчук Ольга 79

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОЗИЧЕНИХ ФРАЗЕМ АНТИЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ
Рената Луканинець 87

ПАРЕМІЙНИЙ МІНІМУМ ЧЕСЬКОЇ МОВИ ЗА ДАНИМИ ДВОХ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
Людмила Даниленко 94

ГЕТЬМАНСЬКИЙ ЕПІСТОЛЯРІЙ КРІЗЬ ПРИЗМУ ФРАЗЕОЛОГІЇ (на матеріалі листів Івана Мазепи)
Денисюк Василь 102

ФРАЗЕМІКА РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ТРОЩА»
Венжинович Наталія 108

ВСЕ БУДЕ УКРАЇНА! ПРО ОДНУ МОДЕЛЬ ФРАЗЕЛОГІЗОВАНИХ РЕЧЕНЬ
Ситар Ганна 115

ПАРАДИГМАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ СТИЛІСТИЧНИХ РЕСУРСІВ МОВИ
Дядченко Ганна, Козловська Лариса 123

ЖАНРОВА РІЗНОМАНІТНІСТЬ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ XIV – XV ст.
Царалунга Інна 131

Граматичні, правописні й соціальні аспекти української мови 138

МІЖ «*БУТИ*-МОВОЮ» І «*МАТИ*-МОВОЮ»: ДИСКУСІЇ НАВКОЛО ДВОХ ПОСЕСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
Тараненко Олександр 139

МОДАЛЬНИЙ СТАТУС ЛЕКСЕМИ *МОГТИ*
Горголюк Ніна 143

БЕЗОСОБОВІ ДІЄСЛОВА В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ: СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА
Омельченко Анна 152

ДИВЕРГЕНЦІЯ ПОЛІСЕМАНТА *ОДИ́Н* У СТАТУСІ ВЕРШИНИ СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА: СЕМАНТИЧНЕ ЗГАСАННЯ
Костриба Ольга 158

ІМЕННИКИ НА «*-ЦІЯ*» ТА ЇХ ПОХІДНІ У НАУКОВІЙ СФЕРІ
Плотницька Інна 165

ПРАВОПИСНІ НОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 1928-1933 рр. У СУЧАСНІЙ РЕЦЕПЦІЇ: ТЕРМІНОЛОГІЙНИЙ АСПЕКТ
Баран Наталія 175

ВИСВІТЛЕННЯ ПРАВОПИСНОЇ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ШПАЛЬТАХ ЧАСОПИСУ «ДІЛО»: СХІДНА ГАЛИЧИНА ДРУГОЇ ПОЛ. XIX СТОЛІТТЯ
Богдан Сокіл 181

ПРАГМАТИКА ЛІТЕР ЛАТИНИЦІ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
Пересада Єлизавета 187

АСОЦІАТИВНИЙ ОБРАЗ ВОРОГА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
Близнюк Катерина 192

Мова, Текст, Дискурс 198

СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ВОЄННОГО ДИСКУРСУ
Левченко Олена 199

ВЕРБАЛЬНА ДЕГУМАНІЗАЦІЯ ОБРАЗУ "ВОРОГ" У ТЕКСТАХ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
Сюта Галина 208

ПРОВІДНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО «МАСМЕДІЙНО-ГАСТРОНОМІЧНОГО» ТЕКСТУ «УКРАЇНА»
Шестакова Елеонора 218

ІНТЕРНЕТ-МЕМ ЯК НОВИЙ СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ І ТИП ВИСЛОВЛЕННЯ
Цигвінцева Юлія 226

РОЛЬ АВТОРА В (ДЕ)ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОДІЇ В НОВИНАХ
Чадюк Марія 231

ДИСКРИМІНАЦІЯ ПІДЛІТКІВ В УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ ТА ЇЇ МОВНО-ДИСКУРСИВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ
Баландіна Надія 237

СМИСЛОВА СТРУКТУРА ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО
Куранова Світлана 242

АКТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДЕННИКОВИХ ТЕКСТІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ
Сирко Ірина 248

ВАРІАБЕЛЬНІСТЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ЗМІСТІВ У МИСТЕЦЬКИХ ТВОРАХ В ПРОЦЕСІ СИМУЛЬТАННОЇ КОМУНІКАЦІЇ
Сюта Богдан 257

МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР «ЗМІСТОВНА РОЗМОВА» В ДРАМАТУРГІЙНОМУ ВІДДЗЕРКАЛЕННІ (на матеріалі української драматургії ХХІ століття)
Сахарова Ольга 267

ПСИХОЛОГІЧНІ АКЦЕНТИ МОВНОГО ПОРТРЕТУВАННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Папіш Віталія 273

ПОТЕНЦІАЛ *ЗНАЧЕННЯ* У МОДУСІ КОГНІТИВНОЇ СЕМАНТИКИ: ПІЗНАННЯ І ПЕРЕКЛАД
Гриців Наталія 280

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ВИД МОВНОГО ВПЛИВУ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПРОПОВІДЯХ
Зелінська Оксана 287

ЗМІНИ У ФОРМАХ ЗВЕРТАНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ НОВОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ
Колібаба Лариса 291

ОЦІНКА ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ОРГАНІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КУЛЬТУРИ, ЕТИКИ ТА МОРАЛІ
Паладійчук Сергій 297

Літературознавча й культурознавча інтерпретація української літератури до поч. XX ст. та творчого спадку української діаспори 303

ПОВСЯКДЕННІСТЬ У ПОЕЗІЇ ДАНИЛА БРАТКОВСЬКОГО
Новик Ольга 305

МИХАЙЛО ВОЗНЯК ЯК ЧИТАЧ ШЕВЧЕНКОВИХ ПОЕЗІЙ
Калинчук Алла 310

ХУДОЖНЯ ВІЗІЯ ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКІЙ НОВЕЛІ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ
Лях Тетяна 317

«УКРАЇНСЬКА ШКОЛА» В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ
Приймак Інна 324

«МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ» У ПРОЗІ ЛЮДМИЛИ КОВАЛЕНКО
Харлан Ольга 332

ЯК «ІНТЕГРАЛЬНА ЧАСТИНА ҐЕТІВСЬКОЇ WELTLITERATUR»: УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО В ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ ЛЕОНІДА РУДНИЦЬКОГО
Тарнашинська Людмила 335

«НАШІ 20-І»: ЖІНОЧА ВЕРСІЯ
Жигун Сніжана 343

ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО НАРАТИВУ ГОЛОКОСТУ ЯК ЧИННИК КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТАННЯ
Горбач Наталія 349

ВИДАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ВАРШАВІ (1934–1939): УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ КОНТЕКСТ КНИГОВИДАВНИЧОГО ПРОЦЕСУ
Біловус Галина 355

Літературознавча, культурознавча і перекладознавча рецепція української літератури від початку XX ст. до сьогодення 361

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ «СИНІЙ ЛИСТОПАД»: КОМУНІСТИЧНИЙ АПОКАЛІПСИС
Криворучко Світлана 362

ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНІ ШУКАННЯ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО
Ткаченко Олена 368

ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМА «КРАСА» У МОВНОМУ ДОРОБКУ НЕОКЛАСИКІВ
Палаш Альона 373

ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ ОЩАСЛИВЛЕННЯ ЛЮДСТВА В РОМАНІ «ПОКЛАДИ ЗОЛОТА» В. ВИННИЧЕНКА: ВІД ІДЕЇ «ЗАГУБЛЕНОГО РАЮ» ДО УТОПІЧНОГО ПРОЄКТУ «АТЕЛЬЄ ЩАСТЯ»
Матвєєва Ольга 379

«МОЯ ДУША ВІД ПРИРОДИ – ДУША ПОЕТА І МИСТЦЯ»: НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ТВОРЧОГО ЖИТТЄПИСУ ІВАНА БАГРЯНОГО
Лущій Світлана 385

ЕКОКРИТИЧНИЙ АСПЕКТ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (на матеріалі кіноповісті «Зачарована Десна» Олександра Довженка)
Курінна Наталія 393

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ПОЕЗІЇ Б. ОЛІЙНИКА «ЯК УПАВ ЖЕ ВІН…»
Юрова Інна 401

МІЛАН КУНДЕРА – ПЕРЕКЛАДАЧ ПОЕЗІЇ ПАВЛА ТИЧИНИ
Палій Оксана 406

НАРАТИВНА МОДЕЛЬ СВІТУ ЗЛА В РОМАНІ ВАСИЛЯ БАРКИ «ЖОВТИЙ КНЯЗЬ»
Сокульський Михайло 411

ТВОРЧІСТЬ В. КОРОТКЕВИЧА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ДО ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКОГО ДІАЛОГУ КУЛЬТУР
Погребняк Олена 415

НАЦІОНАЛЬНИЙ АРХЕТИП МАМАЯ В ОДНОЙМЕННОМУ РОМАНІ Л. ГОРЛАЧА: ТРАДИЦІЙНІ АТРИБУТИ VS «ДЕГЕРОЇЗАЦІЯ»
Федько Ольга 421

ДІАЛОГ АВТОРА ТА ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ (на прикладі поезії та публіцистики Юрія Іздрика)
Хіхлушко Богдан 427

ПОКАЗ ІЛЮЗІЇ БУТТЯ У МАЛІЙ ПРОЗІ ОЛЕКСАНДРА ІРВАНЦЯ
Ткаченко Тетяна 434

ГЕРОЙ-ЗАХИСНИК У ТВОРЧОСТІ БОРИСА ГУМЕНЮКА: ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ
Горболіс Лариса 440

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НЕПОВТОРНОЇ КУЛЬТУРИ НАРОДУ
Папушина Валентина 446

ПЕРЕДМОВА

Збірник наукових праць ***«УКРАЇНІСТИКА В НОВОМУ ТИСЯЧОЛІТТІ: ПРОБЛЕМИ МОВИ, ЛІТЕРАТУРИ ТА КУЛЬТУРИ»*** став актом солідарності Університету ім. Ф.Палацького в Оломоуці, кафедри славістики філософського факультету з українським народом, змушеним у XXI столітті у центрі Європи виборювати зі зброєю в руках своє право на незалежність і самоствердження, з його незламною науковою спільнотою, відомими вченими та талановитою молоддю, що в неймовірно складних умовах охопленої війною України знайшли в собі силу й мужність писати, досліджувати, осмислювати минуле і сучасне української мови, літератури та культури з вірою у майбутнє, у торжество правди і світла, у перемогу, бо ж і «після найтемнішої ночі настає світанок, а сильний дощ закінчується веселкою» (Ніколь Рейш). Знадобилися скоординовані дії, добра воля, сумлінна праця й надійна підтримка багатьох наших університетських колег, аби ця книга побачила світ. Оломоуцька україністика її оприлюднення вважала справою честі, одним із чинів своєї волонтерської діяльності на підтримку України, українців і українства.

Збірник представляє дослідження 80-ти фахівців-філологів і культурологів з усіх куточків України, Польщі та Словаччини. Їхні наукові зацікавлення сягають широкого кола проблем лексикології, лексикографії, ономасіології і теорії номінації, фразеології і фразеографії, граматики, історії української мови, жанрово-стилістичного, лінгвокультурологічного, еколінгвістичного та соціального аспектів дослідження мови і мовлення, мовної норми, питань дослідження тексту та дискурсу, літературознавчої та культурознавчої рецепції та інтерпретації української літератури різних часових зрізів та творчого спадку української діаспори. Невіддільною частиною трагічного сьогодення України та її дослідницького сьогодення стала мовна реальність періоду війни, осмислена численними учасниками цього збірника з погляду мовної та лінгвофілософської рецепції війни і ворога українською спільнотою, змін у національній свідомості, національній мові та сучасному воєнному дискурсі.

Віримо, що дослідження, здійснені українськими вченими та європейськими українознавцями, стануть моральною підтримкою і стимулом до подальших кроків української наукової спільноти в напрямку поступального розвитку на шляху самоідентифікації українства в національному та світовому вимірі. Сповідуючи принципи толерантності й альтернативи, редакційна колегія розширила простір для самовираження у науковому стилі, зважаючи на те, що українська мова сьогодні зазнає бурхливих змін, а окремі мовні засоби, попри їх некодифікованість сучасними лексикографічними та термінографічними джерелами, передають і рух, і розвиток наукового стилю загалом, оприявнюють індивідуальний стиль науковця. Зроблено певні поступки й щодо несхвалюваних солідними виданнями фактів автопосилань та автоцитування, до якого вдавалася значна частина наших авторів. В окремих статтях уважний читач помітить факти розбіжностей у написанні, творенні слів, терміноназ та їх форм. Правописні колізії, що знайшли своє відображення й у текстах запропонованих статей, спричинені змінами в українському правописі, формотворенні й термінотворенні: у разі цитування текстів, зорієнтованих на «старий» правопис (до 2019 залучений авторами статті «чужий» текст відтворювано згідно з оригіналом. Редакційна колегія толерувала факти, що відображали явища правописної, а з нею і формотворчої варіантності з огляду на перехідний період, встановлений Правописною комісією, термінної варіантності тощо, проте не погодилися з можливістю вживання в науковому тексті фактів т.зв. «експресивного правопису власних назв», чи «правопису зневаги», цілком зрозумілих з погляду людських емоцій і широко

використовуваних від початку військовоїї агресії у медіатекстах та мережевій комунікації. І хоч написання з малої літери власних назв із стилістичною метою передбачене в чинній редакції «Українського правопису», маркування емоції зневаги на письмі «невживанням великої літери» в наукових статтях у науковому виданні не вважаємо належним.

Редакційна рада висловлює глибоку вдячність завідувачеві кафедри славістики філософського факультету Університету ім. Ф. Палацького в Оломоуці проф. Зденьку Пехалу за щиру й всебічну підтримку україністики та усій її ініціатив, міжнародному відділу деканату за допомогу у фінансовому забезпеченні видання, докт. Радані Мерзовій за виконану працю з технічного редагування тексту книги, докт. Уляні Холод – за організаційну чинність і постійну комунікацію з авторським колективом, колегам і партненрам, членам редакційної ради проф. Галині Мирославівні Сюті (Інститут української мови НАН України) та проф. Олені Петрівні Левченко (кафедра прикладної лінгвістики Національного університету «Львівська політехніка») за консультаційну допомогу у вирішенні проблемних питань редагуванням текстів, уміщених до цього видання.

Особлива подяка нашим рецензентам – проф. Олегу Володимировичу Тищенку (Львівський державний університет безпеки життєдіяльності) та проф. Світлані Романюк (Варшавський університет) за доброзичливе прочитання тексту книги, цінні поради та зауваження.

27.12.2022
Головний редактор
доктор філологічних наук,
професор кафедри славістики (секція україністики)
Університету ім Ф. Палацького в Оломоуці

Архангельська Алла Мстиславівна

КОЛЬОРАТИВНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МІЛІТІПСЕВДОНІМІКОНІ (НА ПРИКЛАДІ БОЙОВИХ ПОЗИВНИХ ВОЇНІВ ОУН-УПА)

Калініченко Віра
Донецький національний університет імені Василя Стуса
kalinichenko.v@donnu.edu.ua

Етносимволіка реалій, що оточують людину,
виводить на знакові явища етнокультури,
які живуть передусім у слові
[Жайворонок, 2006, с. 2].

Барва є тонким камертоном часу.
Кожне століття чи великі історичні епохи
так чи інакше витворюють притаманний
їм кольоровий феномен, бо народ в силу географічних умов,
історико-суспільного розвитку, традицій, духовного потенціалу
виробляє своє відношення до кольору
[Овсійчук, 1996: 11].

Поліаспектна та вельми широка проблематика сучасного українського псевдонімікону, зокрема такого його лексичного пласту, як *бойові позивні (військові псевдо, мілітіпсевдоніми)*, стає для сучасного мовознавства все більш актуальною та значущою, що головно пов'язано із загостренням українсько-російських відносин у пост'євромайданівський період, початком у 2014 році антитерористичної операції України на Донбасі та розв'язаною Російською Федерацією повномасштабною війною проти України 24 лютого 2022 року. Сьогодні увага дослідників прикута не лише до різноманітних лексичних новотворів, конституенти яких вербалізують реалії цього періоду, а й військового псевдонімікону часів національно-визвольного руху України в контексті активної діяльності ОУН (Організації Українських Націоналістів) — УПА (Української Повстанської Армії) (1942–1954 рр.).

У наукових студіях таких вітчизняних дослідників, як Любомир і Олег Белеї, Світлана Ковтюх, Юрій Копитько, Людмила Кравченко, Василь Німчук, Катерина Олар, Тетяна Осіпова, Наталя Павликівська, Ольга Петрова, Людмила Підкуймуха, Михайло Торчинський, Наталія Шульська, Роксолана Яцків та ін., описано та проаналізовано номінативну, лексико-семантичну, функційно-стилістичну й структурно-словотвірну площини об'єктивації вигаданих власних назв військових. Актуальними в контексті аналізу концептуальних рис антропонімів загалом та псевдонімів і мілітіпсевдонімів зокрема є наукові розвідки Тетяни Космеди, виконані на мовному та мовленнєвому матеріалі різноманітних комунікативних спільнот в аспекті окремого розділу мовознавства *ментіології (лінгвістики брехні)*, а також її підрозділу *орнаментальної ментіології*, інструменти якої уможливлюють студіювання системи образних засобів вербалізації *категорії неймовірності* як одного з елементів бінарної опозиції *імовірність — неймовірність* у процесі формування дискурсу фейку, неправди, брехні.

Кольоративна лексика, що також є предметом розгляду в межах цього дослідження, потрапила у фокус уваги Олександра Потебні, а згодом інтенсивно

вивчалася в перекладацькому, лінгвокогнітивному, лінгвоконцептологійному, лінгвокультурологійному, а також етно- і психолінгвістичному ракурсах з акцентуванням на етимологійних, лексикологійних, семасіологійних, стилістичних аспектах кольороназв у працях українських і зарубіжних мовознавців (Леонід Булаховський, Анна Вежбицька, Ірина Голубовська, Світлана Григорук, Віталій Жайворонок, Оксана Коваль-Костинська, Тетяна Космеда, Людмила Марчук, Анатолій Мойсієнко, Олена Снітко, Галина Яворська, Роман Якобсон та ін.).

Мета цієї наукової розвідки — загальна характеристика кольороназв як засобів псевдономінації військових при творенні бойових позивних на фактичному матеріалі одиниць, відібраних методом суцільної вибірки зі «Словника псевдонімів ОУН-УПА» Наталії Павликівської [Павликівська 2007]. У межах представленого дослідження використано метод теоретичного узагальнення емпіричного матеріалу (з метою резюмування здобутків вітчизняних учених у площині окресленої проблематики), аналітично-описовий метод та елементи методу кількісного аналізу (для інтерпретації фактичного матеріалу наукової розвідки в етносимвольному контексті, а також для характеризації частоти вживання носіями вибраних мілітіпсевдонімних одиниць, утворених на основі кольороназв).

Термін *мілітіпсевдонім*, запропонований Михайлом Торчинським, вже увійшов до активного вжитку в колі мовознавців, які студіюють бойові позивні (термін утворений «від лат. militia — «військо» + псевдонім» — «різновид псевдонімів», вигадана особова назва «військового діяча (найбільш часто — підпільна кличка розвідника)» [Торчинський 2010: 60]. Попри те, що військова псевдонімія загалом має давню традицію (згадаймо запорізьких козаків, чиї прізвища, як відомо, давалися на основі особливої ознаки або обставини, асоціативно пов'язаної з певною особою, і мотивували її мовленнєву поведінку), термінологійний аспект цієї лінгвістичної проблеми все ж досі залишається суперечливим і неоднозначним. Так, розмежування понять *бойовий позивний, псевдо*, *псевдонім, мілітіпсевдонім* є нечітким у воєнному дискурсі, а окремі мовознавці і ототожнюють ці терміни, і розмежовують їх. Українські військові традиційно застосовують слова *позивний (бойовий позивний), псевдо, військове прізвисько* як синонімні одиниці, що утворюють псевдонім військовослужбовця Збройних сил України з метою приховування справжньої особистості. Як зазначає авторка-упорядниця «Словника псевдонімів ОУН-УПА» Наталя Павликівська: «Воїни УПА не могли виступати під офіційними прізвищами. Жорстокі репресії, переслідування родин та близьких змушували їх приховувати власні прізвища і прибирати собі інші, нові імена — псевдоніми» [Павликівська 2007: 5]. Уточнімо, що, використовуючи найчастіше термін *псевдонім*, Н. Павликівська послуговується й такими термінами, як *псевдо* та *позивний* [Павликівська 2007].

Проблемним у мовознавстві є і термінологійне розмежування одиниць на позначення кольорів в українській мові — *кольоратив (колоратив), кольоронім (колоронім), кольороназва (колороназва), назва кольору, кольоронайменування (колоронайменування), кольоропозначення, колірний термін, ім'я кольору, колірний прикметник, колірний епітет, кольористична (колористична) лексика, хроматонім, хроматизм* — у переважній більшості кольоративознавчих студій наведені одиниці вживаються як синонімні [Іншаков 2013: 189].

Відзначмо, що (1) номінативність, (2) актуалізація вторинної номінації, (3) образність (або її відсутність), (4) спроможність до мотивованості, часткової мотивованості, немотивованості (вибір випадкового слова) є ключовими ознаками мілітіпсевдонімних одиниць [Торчинський 2010: 57–63]. Псевдо військових не є регламентованими на законодавчому рівні, вони реалізують функцію секретності та маскування реальної інформації про носія, а завдяки явищу омонімії військові можуть

обирати один і той самий бойовий позивний. Мілітіпсевдоніми найчастіше використовують на фронті медичні працівники, військові, а також волонтери з метою їх розпізнавання в процесі перемовин по рації, теле- або радіоефіру, щоб приховати справжнє ім'я носія для його ж безпеки.

Основний фактичний матеріал цієї наукової розвідки складають мілітіпсевдонімні одиниці, утворені на базі кольороназв та відібрані зі «Словника псевдонімів ОУН-УПА» Н. Павликівської (із загальним обсягом у 3277 псевдонімних лексем). Разом реєстр вибраних номінацій налічує 5 кольороназв, як-от: *Білий (Біла), Зелений (Зелена), Бурий, Жовтий, Багряний*, що демонструють різну частотність використання учасниками національно-визвольного руху ОУН-УПА. Показники частотності цих позивних-кольороназв у згадуваному лексикографічному джерелі є такими (Див. Рис. 1):

(1) *Білий (72), Біла (2) — 42,2% од.;*
(2) *Зелений (60), Зелена — 35,2% од.;*
(3) *Бурий (31/17,9% од.),*
(4) *Жовтий (5/2,9% од.),*
(5) *Багряний (2/1,15% од.).*

Як видно з кількісних даних, білий та зелений кольори становлять найбільшу значущість для мовної свідомості бійців ОУН-УПА: найбільш частотним є кольоративний мілітіпсевдонім *Білий* (чоловічого роду з позивним *Біла* для військових жіночого роду), дещо меншу актуальність маніфестує кольоративне псевдо *Зелений* (із варіантом *Зелена* для військових-жінок). Позивні-кольороназви *Бурий, Жовтий, Багряний* менш значущі для лінгвосвідомості бійців ОУН-УПА й не містять варіантів для номінації військових жіночої статі.

Зауважмо, що процес кольоросприйняття базується на стійких психоемоційних, асоціативних та семантичних засадах, а змістове навантаження кольору повинно бути презентованим у беззаперечній єдності емоційних і раціональних компонентів, у певних етнокультурних, мовленнєвих, ментальних і когнітивно-асоціативних взаємозв'язках [Прищенко 2020: 20].

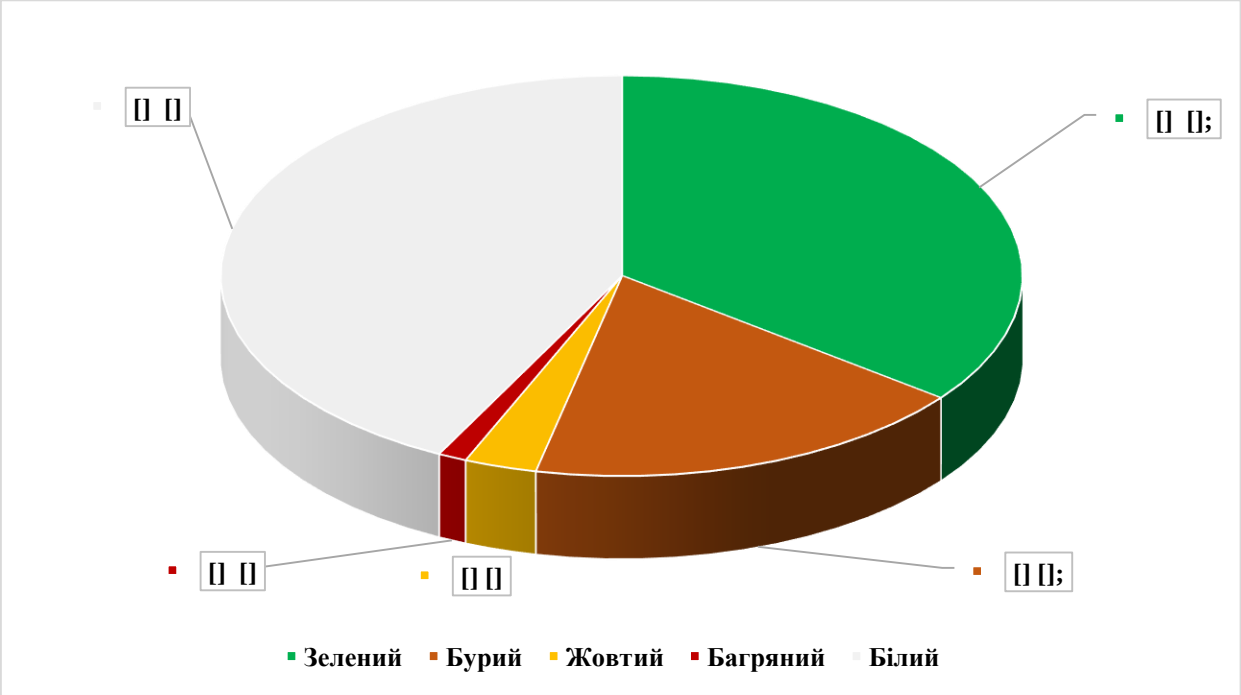

Рис. 1 Показники частотності кольоративів в україномовному мілітіпсевдоніміконі на матеріалі бойових позивних воїнів УПА

Флоріан Юр'єв наголошує, що, виконуючи комунікативну, формотворчу, виражальну та інформативно-пізнавальну функції, колір завжди розкривається крізь призму історико-культурних особливостей конкретного мовного соціуму, виступаючи при цьому індикатором духовного й культурного рівня мовців, глибинністю пізнання природи та засобом естетичного сприйняття фрагментів дійсності [Юр'єв 2007: 33].

Звернімося до широко відомого в мовознавчих колах словника-довідника Віталія Жайворонка «Знаки української етнокультури» [Жайворонок 2006] з метою з'ясування етносимвольного інтерпретування кольорів та їх відтінків, фіксованих у наведених кольороназвах. *Білий колір* у смисловій площині є амбівалентним і в народному українському сприйманні символізує і *позитивні реалії* — (1) фізичну чистоту, (2) красу, (3) моральну чистоту (святість), і *негативні* — (4) жалоба [Жайворонок 2006: 38]. *Зелений* колір маніфестує в семантико-смисловому аспекті *позитивну* аксіологію: (1) *надія,* (2) *молодість,* (3 *радощі, веселість,* (4) *весна, природа* [Жайворонок 2006: 242]. Однак останнім часом (головно, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації на території України з 2014 року й до поточного моменту) у сучасній українській мові спостерігається суттєве розширення семантики, синтактики й прагматики цієї кольороназви, зокрема в негативному контексті, залежно від політичної кольорової символіки, специфічності політичної ситуації, наприклад, *зелені чоловічки* в значенні 'російські військовослужбовці, загарбники, агресори' в контексті гібридної війни, розпочатої Росією проти України в 2014 році [Космеда 2021: 81–85].

Амбівалентним в етносимволічному ракурсі є *жовтий* колір, об'єктивуючи в українській народній лінгвосвідомості такі реалії: (1) *Сонце,* (2) *Місяць,* (3) *багатий хлібний урожай і водночас* (4) *журбу,* (5) *безрідність,* (6) *старість,* (7) *смерть* [Жайворонок 2006: 225].

Якщо *білий, зелений* і *жовтий* кольори мають глибокий етнокультурний контекст для української комунікативної спільноти, що підтверджує словник знаків української етнокультури, то *бурий* і *багряний* відтінки кольорів В. Жайворонок окремо не розглядає в етносимволічній площині як знакові національно-культурні маркери. Подібно до поданих відтінків так само і їх базові кольори — *коричневий* і *червоний* — також не фіксуються у вказаному словнику-довідникові попри їх доволі яскраве символічне навантаження для більшості мовних соціумів світу (так, червоний колір традиційно символізує *пристрасть, «життєву силу», вогонь, джерело енергії, мужність, гнів, війну, кров, любов,* а коричневий має узвичаєні асоціації з *Матінкою-Землею, силою, міцністю, надійністю*). Червоний колір і його відтінки (зокрема, багряний) у поєднанні із чорним кольором в українській ментальності традиційно становлять потужні символи нескореної боротьби нашого народу (згадаймо чорно-червоні бандерівські стяги), червоний колір відбиває асоціації з пролитою кров'ю за утвердження самостійної та незалежної держави, а чорна барва відтворює біду, горе, втрату, нещастя [Критенко 1963: 108–109].

Отже, кольоролексика є одним з найпотужніших засобів характеристики національного компонента мови і неповторним «маркером-увиразнювачем» національно-мовної картини світу комунікативного соціуму, створюючи його неповторні кольорові образи [Микитюк 2016: 151]. Акцентуймо на тому, що студійований прошарок антропонімної лексики є значущим і для україномовної, і для інших лінгвокультур: це відкрита динамічна система, що викликає неабияке зацікавлення лінгвістів і спонукає їх до проведення монолінгвальних і зіставних

досліджень мілітіпсевдонімів у лінгвокультурній, лінгвокогнітивній, і, головно, етносимволічній площинах з метою актуалізації принципу *націєцентризму.*

Перспективним є, зокрема, і студіювання семантико-прагматичних та функційно-стилістичних аспектів номінативного потенціалу кольоративної лексики під час опису та аналізу мілітіпсевдонімних одиниць представників української, британської, американської та інших лінгвоспільнот на різноманітному мовному та мовленнєвому матеріалі з акцентуванням дослідницької уваги на особливостях вербальної об'єктивації категорій *імовірності – неймовірності,* а також *правди – неправди* в семантико-смисловій площині реєстру номінацій бойових позивних.

Література

Жайворонок 2006: Жайворонок, В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Довіра, Київ 2006. Іншаков 2013: Іншаков, А. Є.: Основні засади дослідження колірної лексики в мовознавстві. In: Філологічні студії. № 9, с. 188–194.

Космеда 2021: Космеда, Т.: Семантико-прагматичний та дериваційний потенціал лексеми зелений у сучасній українській мові. In: Лексико-семантичні інновації в сучасних слов'янських мовах: X Міжнародна наукова конференція (Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 15–16 квітня 2021 року). Дніпро: Ліра, с. 81–85.

Критенко 1963: Критенко, А. П.: Семантична структура назв кольорів в українській мові. In: Славістичний збірник. Вид-во АН Української РСР, Київ, с. 97–111.

Микитюк 2016: Микитюк, О.: Кольороназви як відтворення ідеології Дмитра Донцова. In: Лінгвостилістичні студії. 2016. № 4, с. 144-152.

Овсійчук 1996: Овсійчук, В.: Українське малярство X–XVIII століть. Проблеми кольору. Інст. народознавства НАН України, Львів, 1996.

Павликівська 2007: Павликівська, Н. М.: Словник псевдонімів ОУН-УПА. О. Власюк, Вінниця 2007.

Прищенко 2020: Прищенко, С.В.: Візуальна мова кольору: авторська концепція комплексного дослідження. In: Мистецтвознавчі записки. № 37, с. 16-21.

Торчинський 2010: Торчинський, М. М.: Денотатно-номінативна структура псевдонімії як складник української ономастичної терміносистеми. In: Українське мовознавство. № 40, с. 57–63.

Юрьев 2007: Юрьев, Ф.: Цветовая образность информации. Новий друк, Киев, 2007.

Summary

The paper under consideration discusses color lexical nominations as a means of designing battle callsigns for the Ukrainian female and male military selected by the continuous sampling method from the "Dictionary of OUN-UPA (The Organization of Ukrainian Nationalists – The Ukrainian Insurgent Army) Members' Battle Call Signs" compiled by Nataliia Pavlykivska. The author states that *white* and *green* colour nominations are most significant for the linguistic consciousness of the OUN-UPA fighters, being relevant for both masculine and feminine genders. *Brown, yellow, crimson* color names tend to manifest less significance for the linguistic consciousness of the OUN-UPA representatives, having no appropriate units for the female military. The paper stresses upon the ambivalent features of *white, green* and *yellow* colors and their obvious symbolism for the Ukrainian speakers in terms of the ethno-cultural background. The author suggests to further investigate the semantic-pragmatic and functional-stylistic aspects of the nominative potential of the selected color vocabulary when describing military pseudonyms representing the Ukrainian, British, American and other linguistic communities in the framework of the probability — improbability categories.

Key words: military pseudonym, lexical units denoting colour, pseudonomination, ethnosymbolism, ambivalence, linguistic consciousness, axiology